

***Цырен-Дулма Дондоковна
Дондокова (1911-2001 онууд)***

Хориин аймагай Байсын-Үбэр нютагта түрэнэн юм. Цырен-Дулма Дондогой бага балшар наһанһаа эхилжэ эжы абынгаа үхэр мал адуулалсажа үндыһэн юм.

Үдэшынгөө ажал дүүргээд, гэртээ ороходоо, Мухагшан хүгшэн, Дулма абгай, хүгшэнь эжынэрынь халуун сайгаа хорон, үльгэр онтохо, таабари хэлсэн амаржа, үдэшэнүүдээ үнгэргэдэг байһан. Эдэ хөөрөөнүүдынь бишыхан басаганай саашанхи ажабайдалда бага бэшэ нүлөө үзүүлээ, ерээдүйн бэлигтэй поэдтэ ехэхэн «сэдьхэлэй тэжээл», наһанай олзо боложо үгөө.

1941 ондо Эгэтын-Адаг нютагайнгаа хургуулида ороһон тухайгаа иигэжэ бэшэһэн байдаг:

Наһа бараһан ахынгаа

Натагаршаг сүүмхэ баринхай,

Үдэшүүлһэнишье юумэ байхагүй

Үглөөгүүр ерээ һэм хургуулида.

Цырен-Дулма Дондогой үшөө хургуулида һуража бахадаа, шүлэг бэшэжэ эхилээ. Тэрэ гэрэнһээ хойшо мүнөө болотороо нилээд олон бэрхэшээлнүүдые дабаһаар, уран үгээ мүлин, улам хурсадхажа, хэдэн олон бүтээлнүүдые мүндэлүүлһэн байна.

1962 ондо гараһан «Буряад басаганай дуунууд» гэрэн ном соонь иимэ мурнүүдые уншанабди:

Сэсэнхэн үбгэдтэл табхайлдаад,

Сэгээнхэн шулуунуудаа барсайлгаад,

Хаданууд олоороо зэргэлээд,

Хабтагай Маарагты шэмэглээл.

«Эхэ — үри хүүгэд — инаг дуран» гэхэн бэе бээтээе таһаршагүй холбоотой гурбалжан темэ Ц-Д. Дондогойн поэзиин гол һуданһаниинь болоно.

Бурханай табисуураар эхэнэр боложо түрэхэн тухайгаа иигэжэ бэшэнэ:

*Энээхэн ногоон дэлхэй дээрэ
Эхэнэрэй бэе оложо түрөөд,
Эхын жаргал эдлэжэ ябаханаа
Эрхим юумэ байха юм гү?*

Эдэ мүнүүдһээ уламжалан харахада, уг дамжуулха үри хүүгэдые түрэхэдөө, эхэ хүн гээшэ тэдэнэйнгээ гарынь ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргүүлхэ гэжэ бүхы наһаараа оролдожо ябадаг. Энэнь эхын нангин уялга болоно.

*Элдинхэн дэлхэйдэ бидэниие асараад,
Эльгэндээ няажса уурагаа хүхүүлэн,
Энээхэн бээе бээлэн ургатарнай,
Эжымнай, эхэмнай оролдожол байна.*

Иигэжэ Ц-Д. Дондогойн гуурһанһаа эхэдээ, эхэнэрнүүдтэ зорюулһан хэдэн олон поэмэнүүд мүндэлөө. Нэрлэбэл, «Буряад басаганай дуунууд», «Эхэнэрэй үреэл», «Эхэ тухай поэмэ», «Эхэнэрнүүдэй тарнинууд», «Эсэгэдээ поэмэ», «Эхэ тухай хоёрдохи поэмэ».

Ямаршые ажалһаа тунхаридаггүй, ажалша бүхэриг, олон таба үгэгүй, амитан бүгэдые хайрлаха эльгэ нимгэн, сагаахан сэдхэлтэй эхээе «Эхэ тухай поэмэ» соогоо Цырен-Дулма Цыреновна үнэншэмэ зүбөөр харууланхай.

Эхэ тухай хоёрдохи поэмэ

Оршолон дэлхэй шамгүйгөөр, эжы,
Одо мүшэдтэй гэтэлсэдэг болоһоор, -
Түргэн гээшэнь!- гушан жэл

Түргэн поездын гүйдэлөөр ходороо...
Бэхэмни гуурьандаа хаташоо үды,
Бэлигээ туршалсахам –

бодоно гүб, унана гүб?

Шам тухай, эжы, дахяад түүрээхэм,
Шадалайнгаа барагдашоогүйдэ түүрээхэм.
Хүйтэн халуунда нилээн хайруулжа,
Хүдэржэһэн шарайеш ьанан түүрээхэм,
Хайрагүй байдалай туруунда дайруулжа,
Хатуу болоогүй зүрхыешни түүрээхэм.

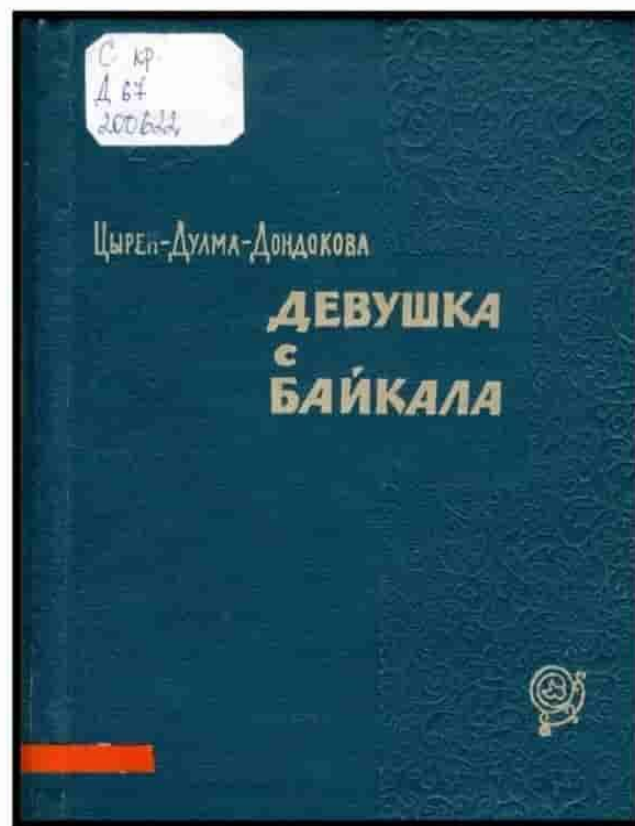
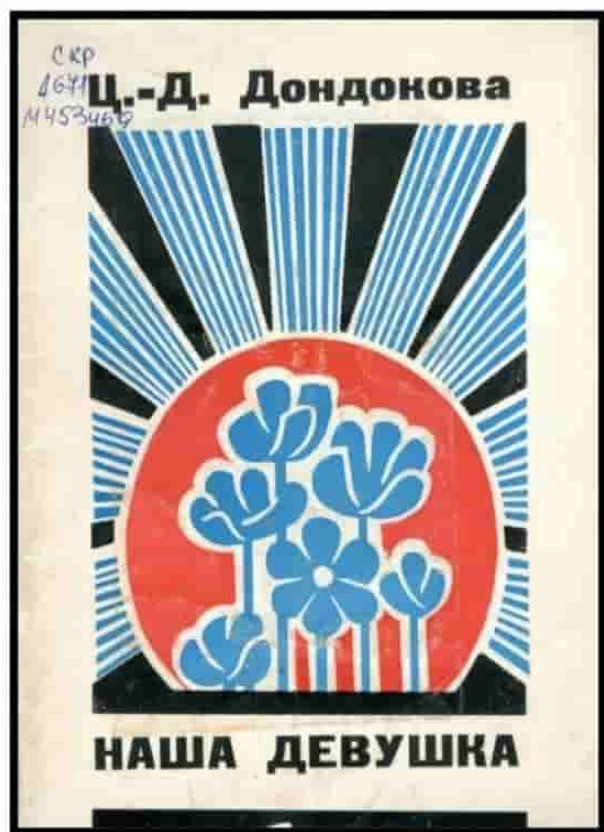
(1992 он)

Тэрэнэй бэлиг «Хоёр дуран» (1946) гэжэ шүлэгүүдэйнь түрүүшын суглуулбарид аялас гэжэ харагдаад, «Зүрхэнэй сохидол» (1959), «Наран-хада» («Советский писатель», 1967), «Һара, шамайе далланаб» (1967) «Гараа һарбайгыш, хүн» (1970), «Үе сагай гуурһаар» (1971), «Манай басаган» (1972), «Шүрэ бугааг» (1975) гэжэ шүлэгэй номууд болон поэмэнүүд доторнь хүсэндөө орожо задараа һэн. «Залуу гварди» хэблэлээр гараһан «Байгалай басаган», зүблэлтэ засаг тогтоон бэхижүүлхэ хэрэгтэ буряад эхэнэрнүүдэй хабаадалсаһан тухай «Шулуунууд дуулана» (1968), СССР-эй Верховно Соведай депутат байһан, манай үеын геройнуудай нэгэн болохо Хориин хонишон Зоя Жамсаранова тухай «Манай басаган» гэжэ буряад эхэнэрэй хуби заяан тухай гурбан поэмэ бэшэһэн.

Дондокова, Ц-Д. Д. Наша девушка : поэма в стихах и прозе /
Цырен-Дулма Дондокова ; пер. с бурят. Д. Голубкова. – Улан-Удэ :
Бурятское книжное издательство, 1972. – 48 с.

Дондокова, Ц-Д. Девушка с Байкала : повесть в стихах /
Цырен-Дулма Дондокова ; [перевод с бурятского
Н. Бялосинской]. - Москва : Молодая гвардия, 1963. – 157 с.

Цырен-Дулма Дондокова үхибүүдтэ зорюулһан олон ном бэшэһэн юм. «Майн сэсэгүүд» (1961), «Наран тээшэ» (1968), «Шарлуухай» (1974) гэжэ суглуулбаринуудаа, «Би- Наран Шарлуухайб» (1980) гэжэ шүлэгөөр бэшэһэн туужаяа багашуулда зорюулһан, хүүгэдэй сэсэрлигэй хүмүүжэмэлнүүдтэ туһаламжа болохо ном хэблэлдэ бэлдэлсэһэн байна. Уран бэлигтэ һурагшадай республикын заншалта олимпиада үнгэргэлсэжэ, эдир бэшэгшэдтэ ехэ туһа хүргэжэ ябаа. Ф.С. Сахировтай хамта «Дабһанай амтан», «Ехэ хонхо» гэжэ хоёр зүжэг бэшэжэ, Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрта табигданхай.

Ц-Д. Дондокова — Буряадай АССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат (1975), Буряадай арадай поэт (1981), Ород Уласай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, «Хүндэлэлэй тэмдэг», «Хани барисаанай» орденуудаар шагнагданхай.